

BİR İNŞA ALANI OLARAK ERKEKLİK NOSYONU VE ERKEK DÜNYASINA İLİŞKİN KURAMSAL BİR YAKLAŞIM*

Mehmet BORAN**

Gönderim Tarihi: 05.08.2022 - Kabul Tarihi: 03.02.2023

Boran, M. (2023). Bir inşa alanı olarak erkeklik nosyonu ve erkek dünyasına ilişkin kuramsal bir yaklaşım. *Etkileşim*, 11, 366-385
doi: 10.32739/etkilesim.2023.6.11.201

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Öz

Toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde erkeklik, inşa edilen bir alan olarak ön plana çıkmaktadır. Erkekliğin inşa süreci, iktidar ilişkilerinin beslendiği kaynakları ve ataerkil sistemin dayandığı zemini açığa çıkarmak bakımından da oldukça önemlidir. Zira eril tahakküm, iktidar konumunu kaybetmemek ve yerini sağlamlaştırmak amacı doğrultusunda egemen erkeklik değerleriyle şekillenen toplumsal ilişkileri 'ideal düzen' biçiminde sunmaktadır. Bu çalışmanın odak noktasını, toplumsal cinsiyet bağlamında 'erkeklik' nosyonu, inşa pratikleri, gündelik söylemlerde yeniden üretilen eril iktidar stratejileri oluşturmaktadır ve erkekmerkezli alana dair bir çalışma söz konusudur. Toplumsal cinsiyet olgusuyla ilgili Türkiye'de 'kadın' kimliğine yönelik çalışmalar, 'erkek(lik)' çalışmaları göz önüne alındığında kuşkusuz daha yoğunluktadır. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında, -yeterince keşfedilmemiş bir alan olan- erkeklik nosyonu ve eril inşa pratiklerini incelemek daha da ilgi çekici bir hal almaktadır. Bu makalenin kapsamı gereği çalışma, eril alışkanlıklar ve erkeklerin dünyasına ilişkin kuramsal bir yaklaşım ile sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte, bu makale eleştirel erkeklik çalışmaları konusunda daha ileri araştırmalara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır ve erkeklik incelemelerine ilişkin teorik bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: erkek, erkeklik, erkeklik kuramları, iktidar, toplumsal cinsiyet.

* Bu makale, Doç. Dr. Mesut Yücebaş danışmanlığında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne 2019 yılında sunulan "Erkeklik, Futbol ve Taraftarlık Habitusu: Gaziantepspor Taraftar Grubu 'Gençlik27' Üzerine Bir Çalışma" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının bir bölümünden hareketle çeşitli güncellemeler yapılarak üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Türkiye.
mbmehmetboran@gmail.com. ORCID: 0000-0003-2293-1976

A THEORETICAL APPROACH TO THE MEN'S WORLD AND THE NOTION OF MASCULINITY AS A BUILDING AREA*

Mehmet BORAN**

Received: 05.08.2022 - Accepted: 03.02.2023

Boran, M. (2023). Bir inşa alanı olarak erkeklik nosyonu ve erkek dünyasına ilişkin kuramsal bir yaklaşım. *Etkileşim*, 11, 366-385
doi: 10.32739/etkileşim.2023.6.11.201

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

Within the framework of gender roles, masculinity comes to the fore as a constructed area. The building of masculinity is also essential in revealing the sources of power relations and the basis of the patriarchal system. Masculine domination presents social relations shaped by dominant masculinity values in the form of 'ideal order' in order not to lose its position of power. This study inquires the way the notion of 'masculinity' in the context of gender through everyday discourses and men-centered spaces with a gender-oriented approach. It can be said that gender studies in Türkiye mostly focus on woman identity rather than man (and masculinity). Considering the lack of enough analysis in this field of research, studying the notion of masculinity and the construction of masculinity practices become even more compelling. Due to the scope of this paper, this study limits itself with the masculine practices and a theoretical approach to the men's world. However, this article aims to contribute to the further researches on critical masculinity studies and provides a theoretical framework for masculinity studies.

Keywords: man, masculinity, theories of masculinity, power, gender.

* The article was derived from the master's thesis titled "Masculinity, Football, and Fan Habitus: A Study on Gaziantepspor Fan Group 'Youth27'" under the supervision of Mesut Yücebaşı, Gaziantep University Social Sciences Institute, in 2019.

** PhD Student, Ege University, Institute of Social Sciences, Izmir, Türkiye.
mbmehmetboran@gmail.com. ORCID: 0000-0003-2293-1976

Giriş

Kadınlara ilişkin problemlerin aciliyetinden dolayı toplumsal cinsiyetle ilgili çalışmaların ve araştırmaların çoğunlukla kadına odaklanmasını anlamak mümkün olsa da bugüne dek ülkemizde erkeklığe dair fazla bir çalışma bulunmadığı görülmektedir. Bunda hegemonik erkeklığın kendini tartışmaya açmak istememesinin de rolü olduğu düşünülmektedir. Çünkü erkeklik aynı zamanda gündelik hayatımızın üzerinde konuşulmayan iktidar konumlarından biridir (Cengiz ve diğerleri, 2004, s. 53). Ancak 1980'li yıllardan itibaren her geçen gün artmaya başlayan erkeklik çalışmaları, günümüzde de pek çok araştırmanın temel inceleme konusu olmaktadır. Özellikle Connell'in (2001, 2016) eleştirel erkeklik çalışmalarına öncülük eden araştırmaları ve erkeklik olgusunu sorunsallaştıran teorik çalışmaları, son dönemlerde çoğu akademik çalışmanın da ivme kazanmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye açısından bu durum değerlendirildiğinde, erkek(lik) çalışmalarının (daha geç çalışmaya başlanmasıyla birlikte) yavaş ilerlediğinden söz etmek mümkündür. Boratav ve diğerlerinin (2017) belirttiği gibi, Türkiye'de son yıllarda, kadınları ve kadın olma durumunu merkeze alan araştırmaların sayısı artarken erkekler ve erkekliklerle ilgili çalışmaların sayısı sınırlı kalmıştır. Özellikle erkeklerin kimlik kurguları/yapılanmaları, gelişim süreçleri, dünyaları, düşünce ve kaygılarıyla ilgili çalışmalar eksik görünmektedir.

Chomsky ve Foucault (2012), yeni toplum modelleri yaratmanın entelektüel zorunluluğundan bahsetmektedir. Toplumsal cinsiyet çalışmaları açısından bu ifade değerlendirildiğinde, erkeklik çalışmaları ve yeni erkeklik modelleri üzerine analizler yapmak da entelektüel bir zorunluluk haline dönüşmektedir. Zira erkeklığın tesisinde aktif rol oynayan ataerkil ve cinsiyetçi vurgular gibi yapısal unsurların değiştirilmesi için Bozok'un (2015, s. 37) da üzerinde durduğu gibi, mücadele etmek elzemdir. Dolayısıyla entelektüel üretkenlik ve ilişkili çabalar, bu mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca gündelik hayatta sıkça karşılaşılan şiddet olgusunun çoğu durumda egemen erkeklik değerleriyle bağlantılı olduğu düşünülürse, şiddetin kökenlerine eğilme açısından da erkek kimliği farklı açılardan sorgulanmalı ve derinlikli bir biçimde incelenmelidir. Bu minvalde söz konusu entelektüel çabalar/kuramsal incelemeler erkeklik çalışmalarına ilişkin elbette nokta olmayacak (bir ihtimal virgül görevi üstlenecek) ve nihai, sorgulanamaz sonuçlar ortaya koymayacaktır. Ancak Kundakcı'nın (2007, s. 38) da işaret ettiği üzere, erkeklik için evrensel bir yaşam tarzı ve davranış kalıpları ileri süremesek de dünyanın birçok yerinde erkeklığın ortak özelliklerinden yola çıkılarak erkek rolleri analiz edilebilir.

Toplumsal cinsiyete ilişkin eşitsizlikleri anlamak adına 'daha az ayrıcalıklı' kimliğe sahip kadınlar kadar, 'ayrıcalıklı' sınıfa mensup erkekleri de anlamak (Connell, 2001) gerektiğinden, bu çalışma erkeklik meselesi üzerine temellendirilmektedir. Erkek üstünlüğüne dayalı bir düzen nasıl oluşmaktadır? Bu duruma zemin hazırlayan etkenler nelerdir? Erkek egemen düzenin altında erkekler de eziliyor mu? Sorulara bulunmaya çalışılan yanıtlar elbette, 'erkek aklın' işleyişini tüm yönleriyle ortaya koyan, sorgulanamaz, mutlak yanıtlar olmamaktadır. Ancak bu çalışmada da yapılması hedeflendiği gibi, 'erkeklik' konusuna

odaklanması hasebiyle benzer türdeki çabalar, eril düzenin işleyişinin nasıl oluştuğuna ilişkin bazı ipuçlarına ulaşmaya teşvik etmektedir. Ayrıca çalışmayı cazip kılan bir başka dikkat çekici unsur da toplumsal cinsiyet araştırmalarında üzerindeki örtü (henüz tam olarak) kaldırılmayan bir alana temas etmesidir.

Bu makalenin temel hedefi, erkeklik öğretilerine ve dogmalarına bağlı olarak şekillenen gömülü eril kalıpları ve ataerkil kodları, mümkün olduğunca kuramsal bir perspektiften görünür kılmak ve sorgulamaktır. Bu bağlamda egemen erkeklik değerlerinin aynı zamanda toplumsal düzen ve sistem değerleri olduğuna dair güçlü varsayımdan yola çıkarsak, bu değerlere yönelik eleştirel bir çalışmanın sistem açısından 'risk' algısı oluşturabileceğini ifade etmek de yerinde olacaktır. Nitekim Fatmagül Berktaş (1996, s. 208), "Cinsiyetçi yapının sorgulanıp sarsılması, sistemin kendisinin tehlikeye düşmesi demektir!" derken bu duruma işaret etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmayı, egemen erkeklik değerlerine yaslanan cinsiyetçi toplumsal düzene karşı kuramsal bir eleştiri olarak okumak da mümkündür.

Erkeklik Nosyonu

Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde, 'hakiki erkek' tanımına mazhar olmak gayesiyle erkekler pek çok durumda yaşamlarını riske atmak pahasına erkekliklerini ispatlama yoluna gitmişlerdir ve bu doğrultuda her defasında 'erkeklik nedir?', 'erkek kime denir?' gibi sorular yeniden gündeme gelmiştir. Erkeklik kavramına dair sınırları belirgin ve kesin bir tanım yapmak oldukça güçtür. Zira erkeklik nosyonu gündeme geldiğinde, erkeklerin 'doğal' alışkanlıklarından ve davranış kalıplarından mı, bir kimlik inşası olarak erkeklikten mi, ilişkisel bağlamda temsil biçimi olarak erkeklikten mi, söylem üzerinden kurgulanan ve dolaşıma sokulan erkeklikten mi veya doğrudan gözlemlenebilen ve pratik bir biçimde gündelik hayatta sıkça karşılaşılan erkeklikten mi söz edildiği çoğu zaman açık olmamaktadır. Türk Dil Kurumu [TDK] erkeği, "er kişi", "koca", "sözüne güvenilir, mert", "girintili ve çıkıntılı olarak bir çift oluşturan nesnelere çıkıntılı olanı" ve "sert, kolay bükülmez" olarak tanımlamaktadır (TDK, ty.) Türker'e göre (2004, ss. 8-9) erkek, sert bir kabuk, önceden ve toptan teslim olmanın adı ve bir meşruiyet sorunsalıdır.

Erkek sözcüğü, 'erk'ten türeme bir sözcük olarak karşımıza çıkmaktadır. Erk kavramı, güç ve kudret anlamlarına gelmektedir. Yani, erkek olmanın denk geldiği konum, güçlü, kudretli ve iktidar olma durumudur. Bu iktidar olma halinin biyolojik cinsiyetin vermiş olduğu 'haklılık' ve 'özgüvenle' paralel şekilde elbette toplumsal bir tekabüliyeti de söz konudur. Atay'a göre (2004, s. 14) erkeklik, biyolojik cinsiyetine atıfla ondan salt erkek olduğu için toplumsal yaşamdaki düşünüş, duyuş şekillerini etkileyen, davranışlarını belirleyen ve yönlendiren durum olmakla birlikte, cinsiyetine bağlı olarak kendisinden beklenen rolleri ve tutum alışları da sürece dahil eden bir pratikler toplamıdır. Bu durum, cinsiyetlendirilmiş toplumsal rolleri, statüleri oluşturmakta ve buna bağlı olarak da biyolojik nedensellikler toplumsal düzeni şekillendirmektedir. Süreç çok

doğal(mış) ve zaten olması gereken buymuş gibi yürütülmekte ve herkesten düzene uyması, itaat etmesi beklenmektedir. Bourdieu problemin de buradan kaynaklandığına işaret etmektedir:

Eril düzenin gücü, kendi haklılığını ispat etmeye yeltenmemesinde görülür: erkek-merkezli görüş kendini yansız gibi dayatır ve onu meşrulaştıracak söylemlerde dile getirilmeye ihtiyaç duymaz. Toplumsal düzen, amacı, üzerine temellendiği eril tahakkümü tasdik etmek olan devasa bir sembolik makine gibi işler: o, işgücünün cinsiyetçi bölünümüdür (Bourdieu, 2015, s. 22).

Erkek egemen zihniyet, cinsiyetlendirilmiş toplumsal rolleri ve statüleri belirler, tayin eder ve koşulsuz, tartışmasız bu kurallara uyulması için daima tetikte ve seferberlik halindedir. Erkeklik konumu, 'tartışılmaz' bir iktidar alanı olarak önümüzde dururken, bu konuma dair sorgulama girişimlerine başvurmak ise mühim olmasının yanı sıra çeşitli (suni) riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu risklerden öncelikli sırayı, erkekliğin avantajlı alanı dışında kalma ve 'erkeklikten olma/kadın(sı)laşma' kaygısı almaktadır. Erkekmerkezli alanın çizdiği sınırlar dışına çıkmak, 'güvensiz', 'belirsiz' bir alana geçilmiş ve evrenselin dışına çıkılmış gibi iddia edilmektedir. Bourdieu (2015, s. 152) evrensel haklardan yoksun bırakılan sembolik azınlık üyelerinin, temel haklara erişimi talep etmek üzere harekete geçtiklerinde çeşitli engellerle karşılaştıklarını işaret ederek sembolik azınlık üyelerine evrenselin düzenine uyma çağrısı yapıldığını ifade etmektedir. Evrenselin düzeni, egemen erkek düzen olarak düşünüldüğünde, bu çağrı, eril düzeni ve erkeklik kodlarını sorgulayan sembolik azınlık üyesi bir kadına yapıldığı gibi, mevcut durumdan rahatsızlık duyan ve bunu sesli şekilde dillendiren bir erkeğe de yapılabilmektedir.

Kadınların kendi varlıklarına, öz benliklerine ilişkin tanımlamalarının, kimliklerini özerk bir şekilde oluşturmalarının ve dolayısıyla kendi isimlerini kendilerinin koymalarının (Berktay, 1996, s. 17) mevcut toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde mevzubahis olmadığını belirtmek gerekir. Hegemonik erkeklik¹ değerleri ve kodları düşünüldüğünde, aynı durum kuşkusuz erkeklik kimliği için de geçerli olabilmektedir. Kendi adlarını onlardan ziyade, egemen erkeklik kalıpları ve toplumsal ön kabuller koymaktadır. Atay (2004, ss. 25-26) bu durumu, "hiç tamamlanmayan bir erkeklik için hiç bitmeyen bir 'erkek olma' mücadelesi" olarak tarif ederken, Onur ve Koyuncu (2004, s. 32) ise, homososyal² yapılar tarafından belirlenen sosyalizasyonlar sayesinde, erkekliklerin oluşumunun temel paradigmasını kültürel, cinsel, antropolojik ve/veya sınıfsal

¹ Connell bu kavramı Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı üzerine kurmuştur. Hegemonik erkeklik, tahakküm ilişkisinin toplumsal kökenlerini ve belirli erkek gruplarının elinde meşrulaştırma biçimlerini (Carrigan ve diğerleri, 2002'den akt. Türk, 2008) anlamaya dönük oluşturulmuş bir kavramdır.

² Pierre Bourdieu'den ödünç alınmış bir kavramdır. Bu terim, aynı cinsiyetten bireylerin sürekli etkileşim halinde olmasına ve dolayısıyla aralarındaki güçlü sosyal ilişkilere işaret etmektedir. Hammarén ve Johansson'un (2014) da belirttiği üzere, erkekler ve erkeklikler üzerine yapılan çalışmalarda sıklıkla kullanılmakta, orada hegemonik erkekliğin sürdürülmesini açıklayan bir mekanizma ve toplumsal dinamik olarak tanımlanmaktadır.

farklılıklardan çok, tüm insanlık için geçerli bir ön kabule indirgeyerek “erkek, erkek doğmaz, erkek yapılır” diye ifade etmektedirler. Yani erkeklik kimliğinin inşasında (erkeğin adının konmasında) birtakım bedensel ve toplumsal ‘normlar’ etkili olmakta, ön plana çıkmaktadır. Hegemonik erkeklik anlayışıyla birlikte mevzu bahis bedensel ve toplumsal kuralların etkisi, erkeklik kimliğinin homojenleşmesinin, tek tipleşmesinin ve erkeklerin ‘ideal erkek’ kalıbının içine sokulma çabasının yolunu açarken, ev içinden kamusal alana kadar birçok alanda erkeğin davranışlarının şekillenmesi üzerinde de rol oynamaktadır.

Hegemonik Erkeklik ve Suç Ortaklığı

Erkeklik nosyonunun, eril değerler bakımından temel noktalarda her ne kadar ortaklaşıyor gibi gözükse de, kendi içerisinde türlü modellerle karşımıza çıkan parçalı bir yapıya sahip olduğu söylenebilmektedir. Bu minvalde hegemonik erkeklik, dominant karakteriyle en sık gündeme gelen erkeklik modellerindedir. Erkeklerin kendi adını koymasının ve ‘bağımsızlığa’ kavuşmasının önündeki en temel engellerden biri olarak hegemonik erkeklik değerlerini göstermek yanlış olmayacaktır. Zira hegemonik erkeklik, en baskın erkeklik türü/modeli olup erkekleri kuşatan yapısıyla karşımıza çıkmaktadır. Cengiz ve diğerlerine (2004, s. 51) göre, hegemonik erkeklikle anlatılmak istenen; toplumsal ilişkilerde anlam üretimini sahiplenen, sözü mutlak kılan, dominant karakterini her türlü tavır ve davranışıyla onaylatma çabasına giren bir özne olma durumudur. Sancar ise, hegemonik erkeklik izinin aranacağı genel haritanın şöyle çizildiğini belirtmektedir: “Genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tam zamanlı bir iş sahibi, makul ölçülerde dindar, spor dallarının en azından birisini başarılı olarak yapabilecek düzeyde aktif bedensel performansla sahip erkeklerin temsil ettiği erkeklik” (Sancar, 2009, s. 30).

Hegemonik erkeklik değerlerinde (veya öğretilerinde), erkeklığe ilişkin açıklamalara baktığımızda zayıflığa ve güçsüzlüğe yer yoktur; erkek(lik) daima güç, kudret ve muktedir olmakla özdeşleştirilmektedir. Erkeklığın hegemonik tanımı, erkeği kuvvetli, başarılı, muktedir, güvenilir ve denetim sahibi olmakla (Özekici, 2014, s. 34) eşdeğer görmekte ve bazı erkeklerin öteki erkekler ve bütün erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarını devam ettirmesini sağlamaktadır. Hegemonik erkeklik, yalnızca kadınlar üzerinde kurduğu egemenlik ile değil, esasında öteki erkekler üzerinde kurduğu ve ‘sürekli kıldığı’ iktidarı aracılığıyla da hegemoniktir ve bu yönüyle de gündelik hayatta dolaşıma sokulan hâkim söylemlerin inşasında belirgin bir rol oynamaktadır. Sözü edilen hâkim söylemler hegemonik erkeklığın yeniden üretim sürecinde de önemli bir paya sahiptir. Çakır ve Karakaş’ın (2013, s. 56) da belirttiği gibi, toplumsal yapının ve gündelik yaşamın merkezine oturmuş heteroseksist anlayış ve hegemonik erkeklik kodları pek sorgulanmıyor. Ancak günümüz koşullarını da göz önünde bulundurduğumuzda heteroseksist anlayışın, aslında gitgide daha çok sorgulanmaya başlandığını örnekleriyle görebildiğimizi hatırlatmakta da fayda vardır. Zira (post)modernleşmeyle birlikte ve eleştirel erkeklik incelemelerinin katkılarıyla

erkeklik rolleri/davranışları sorgulanmaya açık hale geldi ve yeni erkeklik modelleri ortaya çıkmaya başladı³.

Modernleşme süreciyle birlikte, geleneksellikten kopmak suretiyle yeni erkeklik modellerinin ortaya çıktığından söz edilebilir. Fakat Onur ve Koyuncu'nun (2004, s. 37) da belirttikleri üzere, bu yeni erkekliklerin, erkeğin hegemonik konumunu (henüz) tehlikeye sokabilecek boyutlarda olmadığı da ortadadır. Gündelik yaşamdaki pratikleri ve (tüm) erkeklik modellerini konuya dahil ettiğimizde, hegemonik erkeklik olarak tanımladığımız erkek modelinin sayıca daha küçük bir (erkek) azınlığın tekelinde olduğundan bahsedilebilir. Peki nasıl oluyor da küçük bir azınlık, geneli kontrol altında tutabiliyor? Bu soruya verilebilecek açıklayıcı ve makul bir yanıt için, Antonio Gramsci'nin hegemonya⁴ kavramına odaklanmak sağlıklı olur. Bu noktada ise hegemonyaya dair önemli bir detayın üzerinde durmak faydalıdır; buna göre fikirleri/öğretileri, zorlama ve/veya dayatma yoluyla aktarmaktan ziyade, toplumsal 'rıza üretimi'nden söz etmek gerekir. Büyük çaplı grupların ya da toplumun genel rızasını kazanmak, hâkim sınıfların iktidarını meşrulaştırmak, gücünü pekiştirmek ve bu eşitsiz güç ilişkilerinin doğal görünmesini sağlamak için başvurdukları tekniklerden biridir. Böylece hegemonik erkeklik değerlerinin küçük bir azınlığın tekelinden çıkıp geniş kesimlere nasıl ulaşabildiğini (yahut uygulanabildiğini) anlamak ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında anlamlandırmak mümkün hale gelmektedir. Sancar'a (2009, s. 32) göre egemenliği elinde bulunduran erkek grubu sayıca çok az olmasına rağmen niceliksel anlamda çok daha geniş bir erkek grubunun onayı ve suç ortaklığından beslenerek hegemonik bir oluşuma zemin hazırlamaktadır ve bu doğrultuda hegemonik erkeklik pratiklerini onaylayan, katılan ya da ses çıkarmayan diğer erkekliklere de maddi kazançlar ve ayrıcalıklar sunulmaktadır.

Hegemonik erkeklik kodlarının (genç nesillere) aktarım yoluyla yeniden üretilmesine de değinmek gerekir. Bu konuda, ataerkillik (patriyarka) önemli bir paya sahiptir. Günümüzde her ne kadar kuşaklar arasında belirgin çatışmalar meydana gelse de gençler, aile içerisindeki büyüklerin erkeklik öğretilerine ve erkekmerkezli değerlerine çoğu zaman ayak uydurmakta ve bu durum hegemonik erkeğin yeniden üretiminde hâlâ önemli bir rol oynamaktadır. Ancak burada dahi birtakım hiyerarşik üstünlükler devreye girmekte ve ataerkil payın bahşettiği ayrıcalıklardan yararlanma ölçüleri değişebilmektedir. Ni-

³ Bu noktada sporun ve sporcu kadınların, hegemonik erkeğin dönüşüm sürecinde etkili olduğunu da göz ardı etmemekte fayda vardır. Önceki kuşaklardan farklı olarak yeni nesil babaların (kendi ebeveynlerine karşı çıkarak) kızlarının spor eğitimleriyle bizzat ilgilenmeleri hegemonik erkeğin cinsiyetçi kodlarını sorgulamaya açmaktadır. Karşılaştığımız bu tür örnekler Yazar'ın (2015, s. 194) da çalışmasında değindiği üzere, "babaları için bu genç sporcu kadınlar, bir önceki kuşak erkeklerden (yani kendi babalarından) kopmanın ve bu şekilde modernleşmenin sembolleri gibi işlev göstermiş görünmektedirler. Dolayısıyla spor ve kadın sporcular, hegemonik erkeğin dönüşümü sürecinde kuşaklararası çatışmanın da alanı olmuşlardır."

⁴ bkz.: (Gramsci, 2014).

tekim Bozok (2009) da tüm erkeklerin ataerkil iktidardan pay aldığını ve bundan fayda sağladığını, ancak sınıfsal ve politik üstünlüğe vurgu yaparak bazı erkeklerin diğer erkekliklerin yeniden inşa süreçlerinde belirleyici olduğunu belirtmektedir.

Hegemonik erkeklik pratiklerinin gündelik hayatta uygulamalarına yönelik erkekler arası dayanışma ve iş birliği için, Bourdieu'nün "ontolojik suç ortaklığı" kavramına başvurmak faydalıdır. Ontolojik suç ortaklığı mefhumuna başvurmamızdaki en önemli gerekçelerden biri, erkek egemen düzenin bahsettiği toplumsal ayrıcalıklardan yararlanmanın, "işbirlikçi erkeklik" üzerinden açıklanmaya çalışılmasıdır. Zira işbirlikçi erkeklik pratiklerinin üretilmesi, sürdürülebilmesi ve bu doğrultuda 'kazan kazan' yönteminin işlevselliğini kaybetmemesi bu ortaklık üzerinden hayat bulmaktadır. Sancar (2009, s. 17) bu duruma ilişkin farklı erkeklikler arasındaki çeşitli çatışmalara karşın bir tür "küresel eril ittifak düzeni"ne işaret eder ve bir şekilde karşılıklı onay ile işleyen ilişkiler içinde eklemlenmiş bir bütünlüğü tarif eder⁵.

İşbirlikçi erkeklik kategorisi, doğrudan hegemonik erkeklik normlarını ve erkek egemen pratiklerini uygulamayan ya da söz konusu pratiklere mesafeli duran, ancak eril düzenin sunduğu erkeklik ayrıcalıklarından da fayda sağlayıp erkekmerkezli düzenin işleyişine dair eleştirel yaklaşımlar karşısında ise sessizliğini koruyan erkekleri tanımlamaktadır. Bu bağlamda suç ortağı ve işbirlikçi olan erkek, ataerkil düzeni de besleyen bir pozisyonudur. Bozok'a (2011, s. 47) göre, suç ortağı erkeklikler ataerkilliğin tesisinde (hegemonik erkeklığe kıyasla) her ne kadar çok aktif bir rol üstlenmese de verdikleri onaylar ile kadınların ezilme ve ikincilleştirilmesinden yarar sağlamaktadırlar. Yani suç ortağı (işbirlikçi) erkeklerin belirgin özelliği, baskın/hegemonik erkekliklerden farklı biçimde kendi elini 'kirlenmeden' ataerkil paydan ve erkeklikle ilişkili imtiyazlardan faydalanmalarıdır. Mevcut düzen göz önüne getirildiğinde, erkeklerin büyük çoğunluğunun bu kategoriye girdiğini iddia etmek herhalde yanlış sayılmayacaktır. Bu minvalde kadın(lık)-erkek(lik) kimliklerine dair cinsiyetçi kodların temellendirilmesi yapılırken dayanak noktası olarak sıkça ön plana çıkan geleneksellik, muhafazakarlık ve ataerkillik mefhumlarıyla birlikte toplumsal cinsiyet rollerinin inşa sürecini değerlendirmek oldukça önemlidir.

Toplumsal Öğretiler ile Muhafaza Edilen Erkeklik

Toplumsal öğretiler egemen erkeklik kalıplarının muhafazasında ve yeniden üretiminde önemli bir paya sahiptir. Burada üzerinde durulan esas mesele de gündelik hayatta geleneksel rollerden, dinsel referanslardan ve birtakım modern erkeklik kurgularından da devşirilmiş bir erillliği muhafaza eden erkeklikten söz etmektir. Ayrıca hegemonik erkeklığın ana gövdesini tesis edip egemen erkeklığın temelini oluşturan bu kodları, muhafazakâr ve geleneksel

⁵ Bu durumun en işlevsel ve yoğun olduğu alanlardan biri kuşkusuz futbol sahalarıdır ve buradaki taraftar grupları üzerinden "erkeklik" stratejilerinin yeniden üretilme biçimleridir.

erkek tipolojileri kavramsallaştırması bağlamında incelemek fayda sunacaktır.

Ataerkil, geleneksel ve muhafazakâr erkeklik boyutuyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği meselesine yakından bakmaya niyetlendiğinde, dinsel birtakım referanslarla karşı karşıya gelmek mümkündür. Dinsel referanslarda, kadının ikincilliğinin doğal kabul edilmesi ve dolayısıyla kadın bedeninin de denetlenmesi gerektiğine dair güçlü inanç ön plana çıkmaktadır. Bu durumun her üç tek tanrılı dinin ortak özelliği olduğunu ifade eden Berktaş'a göre kadın, ya şeytanın kötü emellerine alet olarak baştan çıkarıcı konumda olabilmekte veya evin reisi olan ve aile düzeninden sorumlu erkeğin zevcesi pozisyonunda gösterilmekte ya da anne olarak Tanrı'nın yaratıcılığının aracı şeklinde çeşitli rollerde karşımıza çıkmaktadır (1996, s. 11, 139). Bu bağlamda hangi görevi üstlendiğine yönelik bir tanımlama doğrultusunda, kadın yerine göre ya lanetlenmekte ya da yüceltilmektedir. Muhafazakar/ataerkil erkekliğin kadına bakış açısındaki temellendirmeye dair derinlemesine bir sorgulama içerisine girildiğinde, dinsel metinlerin referans alınması meselesi de ister istemez gündeme gelmektedir. Dolayısıyla buradan yola çıkıldığında, muhafazakâr erkeğin kadına bakışı ile dinsel öğretilerin kadına bakışı çoğu zaman örtüşmekte ve toplumsal cinsiyet rollerinin sosyal hayattaki yansımalarıyla paralellik göstermektedir. Söz konusu bakış açısında akıl erkek kimliğini temsil ederken (ya da simgelerken), bedensel duyu/dünyevi zevk kadın kimliği üzerinden tanımlanır ve çoğu durumda da olumsuzlukların kaynağı olarak gösterilir. Lloyd'un (2015, s. 48) da aktardığı üzere, "Philo'nun yeniden yorumladığı Tekvin hikayesinde duyu algısını simgeleyen kadın, zihni simgeleyen erkeğin Düşüş'ünün (cennetten kovulmasının -ç.n.) kaynağıdır". Buradan hareketle özneler, toplumlar, dönemler ve dünyaya ilişkin idealler değişiklik gösterse de kadın kimliğine dair bakış açılarının, ön kabullerin pek değişiklik göstermediğini ve çoğu vakit söylemlerin müşterek noktalarda buluştuğunu ifade etmek abartılı olmayacaktır.

İslam inancında, -özelde bilhassa muhafazakâr erkekliğe, genelde tüm erkek modellerine yönelik- ahirete ve cennete dair tasavvur/tasarım incelendiğinde, yalnızca erkeklerin arzularına ve isteklerine yönelik bir kurgu ile karşılaşmak mümkündür. Doğrudan insandan bahseden ayetlerin çoğunun insanların doğasını, kişilik özelliklerini ya da ilahi mesaja karşı tutumunu konu ettiğini ifade eden Tuksal (2004, s. 84), insan doğasının (en azından) söylem düzeyinde erkek doğası üzerinden tarif edildiğini belirtmektedir; bu ayetlerde insana delalet eden kişi zamirinin erkeği gösteren 'huve' ile karşılanması, dil ve zihniyetteki yerleşik erkek egemen kodların göstergesidir. Yani insan doğasını, egemen erkeklik değerleri aracılığıyla açıklamak son derece 'doğal' karşılanmakta ve dolayısıyla dinsel referanslara dahi dil, 'erkek' dili olarak yansımaktadır.

Yerleşik erkek egemen kodların sıklıkla gün yüzüne çıktığı örneklerden biri de özel mülkiyet anlayışıdır. Özel mülkiyet anlayışının tesisinde ataerkilliğin önemli bir rol oynadığını belirtmek gerekir. Ataerkil erkekliğin, kadına bakışı (ya da kadını tanımlayıp yöntemi) çoğu vakit özel mülkiyet anlayışı çerçevesin-

de şekillenmektedir. Öyle ki pek çok toplumda kadınlar erkeğin malı olarak kabul edilirken çoğunlukla da baba, koca veya erkek kardeş üzerinden bu aidiyet ilişkileri kurulmaktadır. Çoğu yasal sistemde, tecavüzün mülkiyet hakkı açısından bir ihlale yol açtığını ve bu durumun mağdurunun da kadından ziyade onun mülkiyetini elinde bulunduran başka bir erkek olduğunu belirten Harari, mülkiyetin el değiştirmesiyle yasal çözüme kavuşulduğuna işaret etmektedir (2016, s. 151). Yani tecavüzcü, kadının erkek kardeşine yahut babasına (mülkiyet bedeli olarak) parasını ödemesinin ardından kadının mülkiyetini üzerine alabilmekteydi.

Muhafazakâr-geleneksel erkekliğin, erkek üstünlüğüne ilişkin sıkça başvurduğu argümanlardan biri de erkek-kadın hiyerarşisinin (eşitsizliğinin) arkaik dönemden bu yana bir zemini olduğu (ve hep bu şekilde süregeldiği) ve kadınların pratikte hiçbir dönemde eşitlikçi örneklerle karşılaşmadığıdır. Oysa Harari'nin (2016) de aktardığı bilgilerden hareketle; grubun değerli bir üyesi öldüğünde gelenek olarak küçük bir kızı da öldüren ve ikisini birlikte gömen, Paraguay'da 1960'lara dek yaşamış olan (avcı-toplayıcı) Ache topluluğunda dahi, topluluk üyeleri liderlik savaşlarına girilmeyen/önderlik hiyerarşisinin olmadığı bir ortamda, egemenlik kurmaya çalışan insanlardan kaçınıyorlardı.

Muhafazakâr erkekliğin dini doktrinleri taklit ve öykünme yoluyla bir sonraki nesle aktarım sürecini de gözden kaçırmamakta fayda vardır. Zira öykünme stratejisi muhafazakâr erkekliğin yeniden inşasında önemli bir yer tutmaktadır. Butler (2007) da temsil, taklit ve öykünmenin heteroseksüel kimlikler üzerindeki belirgin etkilerine dikkat çekmektedir. Öykünme ve taklit stratejileri bir yönüyle muhafazakâr ya da geleneksel anlayışa elverişli bir ortam oluştururken öte taraftan egemen erkeklik değerlerinin yeniden tesisine de hizmet etmektedir. Öykünme; yani mevcudu muhafaza ve taklit etmek, değiştirmemek.

Erkeklik modelleri içerisinde -erkek egemen değerleri/normları meşrulaştırma yöntemi olarak- ataerkil yapıya ve erkek egemen düzene en sık başvuran ve/veya yaslanan erkek modellerinden biri olarak, muhafazakâr-geleneksel erkeklik göze çarpmaktadır. Muhafazakâr erkek kamusal alanın yanı sıra özel alanda bunu yaparken, aile içi iş bölümü ve rol dağılımı pratiklerinden faydalanır. Ancak erkeğin vazifelerinden (ve bunu tartışmaya açmaktan) ziyade, kadının aile içi görev ve yükümlülüklerine odaklanır. Bu noktadan hareketle, kadının vazifesi çoğu zaman aile bireylerinin bağlarından sorumlu kişi olarak, hizmet ve fedakârlık anlayışı çerçevesinde şekillenmektedir. Kancı, bu durumu şu şekilde vurgulamaktadır:

Kadın ailenin temelidir. Anneler çocukların beslenmesi, eğitimi, sağlığı gibi hususlarla yakından ilgilenirler. Evin temizliği, yemeğin pişirilmesi, çamaşırların yıkanması gibi işler de anne tarafından yapılır. Kadın aile hayatını düzenler. Kadın ailenin mutluluğunda önemli görevler üstlenmiştir. Kadının toplum içindeki yeri ve değeri de çok büyüktür. Türk kadını bugün olduğu gibi geçmişte de topluma pek çok hizmet vermiştir. (...) Türklere aile kutsaldır ve toplumun temelidir. Aile bireylerini birbirlerine sevgi ve saygı ile bağlayan kadındır. Çünkü Türk kadını fedakardır (Kancı, 2008, s. 91).

Muhafazakâr erkek anlayışında, kadın kimliği aile içi rolü veya yükümlülükleri üzerinden açıklanırken erkeklik tanımı bu noktada genellikle muğlâk bırakılmaktadır. Ancak burada kesin olarak belirtilebilecek olgu, kadınlar üzerinde kurulan iktidar konusunda diğer erkeklik modelleri ile ortaklaşmasıdır. Bu ortaklık eril tahakkümü derinleştirdiği ve erkek egemen alanı genişlettiği gibi hegemonik erkekliği de daha fazla beslemektedir. Muhafazakâr/ataerkil erkekliğe ilişkin açıklamalar ve değerlendirmeler kuşkusuz genişletilebilir. Ancak bu yapılırken, dini referansların/inançların⁶ erkeğe yol haritası çizmesi ve 'ötekileştirilmiş kadın'⁷ kurgusu aracılığıyla yeniden erkeklik tanımları üretmesi, gözden kaçmayacak meseleler olarak dikkate alınmalıdır. Zira bunlar, konuya ışık tutan oldukça mühim noktalar. Öte yandan, erkeklik kimliğine ilişkin toplumsal öğretilerin, beklentilerin ve ön kabullerin de son derece dikkat çekici bir husus olduğu gerçeğini de unutmamak gerekir. Ayrıca yalnızca 'erkeksi' özelliklerle ve davranışlarla sınırlı kalmayan erkeklik ön kabulleri/sembolleri, bazen doğrudan görünümüne de yansıtılmaktadır. Örneğin erkekliğin ve erkeksi gücün simgeselliği dönemsel değişiklikler gösterebilmekte ve hatta bazı dönemlerde birtakım görseller erkeklik göstergesi olarak genel kabul görürken süreç içerisinde 'kadınsı' çağrışımlar barındıran işaretlere dönüşebilmektedir⁸.

Erkekliğin yeniden üretilme stratejilerinde hayati öneme sahip yöntemlerden biri de cinsiyet rollerinin aktarımıdır. Bu aktarım sürecinde, uyum sağlayanlar ödüllendirilebilirken uyum sağlamakta zorlananlar (ya da isteksiz davrananlar) belirli yaptırımlara maruz kalabilmektedir. Connell'in (2016, s. 87) da belirttiği üzere, "küçük erkek çocuklar yırtıcı olmaya özendirilir, 'kız gibi davranmak' alay konusudur ve bu uzar gider". Erkeklik söylemleri/kodları öylesine içselleşiyor ve gündelik hayatın her alanına nüfuz ediyor ki, yapılan işler veya meslekler de cinsiyetlere göre ayrıştırılabilir ve hatta egemen erkeklik değerlerine eleştirel yaklaşım sunan bir çalışmadaki röportajda kendini gösterebiliyor. Öyle ki, Keleş (2015, s. 46) tarafından kendisiyle yapılan röportajda

⁶ Harris'in de belirttiği gibi, inançlarınız dünya görüşünüzü belirler, davranışlarınıza yön verir, diğer insanlara verdiğiniz duygusal tepkileri tayin eder (2014, s. 14).

⁷ Ötekileştirilmiş kadın kurgusuyla, toplumsal hayatın neredeyse her katmanında karşılaşmak mümkün iken, en sık rastlanılan alanlardan biri spordur. Kadınlar, tarihin önemli bir bölümünde sportif faaliyetlerin ya dışında tutulmuştu ya da seyirci pozisyonunda kendine yer bulabilmiştir. Modernleşme süreciyle birlikte sportif faaliyetlerde biraz daha görünürlük kazanmaya başlayan kadınlar, bu kez de "namus" temelli cinsel kodları ve muhafazakâr/ataerkil erkeklik değerlerini karşısında bulmuşlardır. Yazar'ın da belirttiği gibi, "namus temelli bu cinsel kodlar, spor alanındaki en gerilimli süreçlerin de zemini olurlar ve kadınlar genel olarak kamusal alanda olduğu gibi, spor alanında da temel kadınlık rollerini ve namusa dair değerleri çiğnememe koşuluyla varlık sergilerler (2015, s. 198)."

⁸ Bkz.: "Görsel 15: 18. yüzyıl erkeksiliği: Fransa Kralı 14. Louis'nin resmi bir portresi" ve "Görsel 16: 21. yüzyıl erkeksiliği: Barack Obama'nın resmi bir portresi" (Harari, 2016, ss. 157-158).

sporcu/basketbolcu Sinan Güler, "...kız olsaydım, belki voleybol oynardım" diyebilmektedir. Toplumsal beklentiler ve ön kabuller, erkeklerin tutum ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla bu durum, yukarıdaki örnekte olduğu gibi dile de yansiyabilmektedir. Özetle, her ne kadar erkeklik için genel ve kapsayıcı bir değerlendirme veya tanımlama söz konusu olmasa da toplumların erkeklerden salt biyolojik cinsiyetlerine dayanarak beklentileri çoğu zaman ortaklaşmaktadır. Toplum tarafından dayatılan kurallara itaat etmesi beklenen ve uymadığında cezalandırma korkusu taşıyan erkekler, hep 'en iyi' olmak arzusu peşinde sürüklenmektedir. Onaylanmama endişesi altında ezilen erkek(ler), son dönemlerde içerisinde bulunduğu durumu (görece) daha fazla sorgulamaya başlamakta ve alternatif (profeminizm⁹ gibi) erkeklik tanımı arayışlarına gündün güne daha sık başvurmaktadır.

Erkekliğin Yeni Halleri

Alternatif erkeklik tanımı arayışları ve profeminist hareketler neticesinde, bir başka erkeklik modelinden de söz etmek gerekir. Hegemonik erkeklik, erkekmerkezli alanda her ne kadar baskın rolde gözükse de bu duruma meydan okuyan ve yeni erkeklik modellerinin de mümkün olabileceğini kanıtlamaya çalışan çabalar göz ardı edilmemelidir. Bu minvalde 'çoğulcu erkeklik'¹⁰ olarak kavramsallaştırılabilen bu modele yakından bakıldığında, geleneksel ve egemen erkeklik değerleriyle uyumlu yaşamayı reddeden, hegemonik erkeklik rollerini sorgulayan ve farklı hayat tarzlarının da varlığını ön plana çıkarma gayreti içerisinde olan deneyimler şeklinde karşımıza çıkabilmektedir.

Hegemonik erkeklik değerlerine mesafeli yaklaşan, kalıp yargıları benimsemeyen ve toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağlamayı reddeden erkeklerin kendilerini gizlemekten vazgeçip gündelik yaşamda daha sık görünür bir duruma gelmeleri ile 'farklı erkeklik'lerin de mümkün olabileceğine ilişkin yeni sorgulamalar meydana gelmiştir. Sözü geçen sorgulamaların kökenleri 1970'lere dek uzanırken, hegemonik erkeklik değerlerinin kabul edilmemesinin erkeklik kaybı anlamına gelmediğini savunanlar erkek özgürlük hareketlerinin ve değişen erkekliğe ilişkin tartışmaların da öncülüğünü yapmışlardır. Kendilerine atfedilen roller ve bu rollere uymaları beklenen erkeklerin, yeni ve farklı erkeklik modellerinin de mümkün olabileceğini göstermeye çalıştığı ve bunun inşası yolunda tartışmaya açtığı bazı temel soruları sormak veya güncel tartışmalar ışığında bunları dillendirmek, oldukça mühim bir noktaya temas etmektedir. Bu doğrultuda Akaltun'un soruları kıymetlidir:

Toplum kadınlardan itaat eden, sesini çıkartmayan, verilen rolleri kabul eden bireyler olmalarını beklerken erkeklerden ne bekler? Onlardan da sert, iktidarın dilini kullanan bireyler olmaları mıdır beklenen? Sünnetle başlayan, askerlikle pekiştirilen 'sert erkek' kavramı ne kadar işlenmiştir hayatlarına? Yüklenen rollerden mem-

⁹ (Pro)feminist çalışmalar 1980'lerden itibaren, ataerkil erkek ve erkeklikleri eleştirmeye duyulan ihtiyaç sonucunda Batı akademisinde gelişmeye başlamıştır (Bozok, 2013, s. 18).

¹⁰ Çoğulcu erkeklik örnekleri için bkz.: (Sancar, 2009, ss. 267-269, 276-296).

nunlar mı? İktidarın dilini kullanmanın getirdiği kolaylığa teslim mi olmuşlardır? Bu söylemlere karşı çıkan, verilen rolleri benimsemeyen, karşı çıkışın sesini yükselten bireyler var mıdır aralarında? Erkekler 'erkek' dünyasını nasıl görüyor, gördüklerine karşı bir eleştiri dili geliştirebiliyor mu? (Akaltun, 2015, s. 5).

Çoğul(cu) erkeklığın yanı sıra, toplumsal yaşamda (daha çok getto, banliyö veya kenar semtlerde) örneklerine sıkça rastladığımız bir başka erkek modelinden daha söz etmek mümkündür: 'Marjinal erkeklik'. Şiddet kullanma eğilimi yüksek, eğitilmiş olmayı küçümseyen, suç işlemeyi 'erkeklik' ile bağdaştıran ve dolayısıyla güvenlik güçleriyle karşılaşmayı da bir tür 'işin olmazsa olmazı' gibi gören, kalıcı mesleklerden ziyade günübirlik ve düşük statülü işlerde çalışarak para kazanan, kadınları kısa süreli ve düzensiz ilişkilerin nesnesi konumunda algılayan erkekleri bu kategoride değerlendirmek yerinde olacaktır. Ayrıca Bozok'a göre marjinal erkeklikler, suç ortağı ve hegemonik erkekler ile kıyaslandığında etnisite, ırk ve/veya sınıf pozisyonlarından dolayı patriarkal iktidar karşısında daha dezavantajlı konumdadırlar: "Türkiye özelinde düşünüldüğünde, marjinal erkekliklerin oluşmasında, göç, işsizlik, yoksulluk, dışlanma/ayrımçılık, eğitimsizlik ve 'çaresizlik' gibi etkenlerin çok önemli bir paya sahip olduğu göze çarpmaktadır" (Bozok, 2011, s. 47).

Son olarak günümüz erkeğinde, erkeklığın yeni hallerinden biri olarak metroseksüel erkekliğe de kısaca değinmek faydalı olacaktır. Günümüz postmodern koşullarında yeni yaşam tarzlarının ve tüketim alışkanlıklarının beraberinde getirdiği beklentilerin, erkeklerin de görünümüne yansıma hali olarak değerlendirilebileceğimiz metroseksüel erkeklik, literatürde giyimine kuşamina özen gösteren, bakımlı erkek şeklinde tarif edilmektedir.

Tüketim kültürünün de etkisiyle değişen erkek(ler) dünyasında metroseksüel erkeklik, erilliğin bir gösteren koduna dönüşmesine iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu noktada, televizyon dizileri, filmler ve bilhassa reklamlar önemli bir rol oynamaktadır. Reklamlar, gündelik hayatımızın bir parçası haline gelmiş, (gündelik yaşamı kuşatan) memnuniyetsizlikler üreterek ve bu memnuniyetsizliklerden kaynaklanan 'ihtiyaçları' ve çatlakları doldurma iddiası ile karşımıza çıkan ürünlerdir¹¹. Yıllardır reklamlar üzerinden dolaşıma sokulan kadın temsilleri ve bu doğrultuda cinsiyet kodları ile çok sık karşılaşırız. Memnuniyetsizlikler yaratarak, dahası bizzat bu memnuniyetsizliklerden fayda sağlayarak özellikle kadın bedeninin metalaştırıldığı ve karşılığında da belirli ekonomik çıkar ilişkilerinin söz konusu olduğu reklamcılık tekniklerini işleyen pek çok analiz mevcuttur. Günümüzde, reklamlarda 'erkeklik' (daha çok metroseksüel erkeklik) kurgularının da artık popüler hale gelmesiyle birlikte, toplumsal cinsiyet rollerine dair farklı analizler yapmayı mümkün kılan yeni bir alanın oluştuğu ifade edilebilir.

---

¹¹ Reklamın bugün "yaşamımızı şekillendiren ve yansıtan en önemli kültürel faktörlerden biri olduğunu" ifade eden Williamson'a göre "reklam, her yerde hazır ve nazır, herkesin yaşamının kaçınılmaz bir parçasıdır" (2001, s. 11).

Reklamlar alıcıları için anlam dünyaları yaratır. Bu anlam dünyalarının üretilmesinde, en önemli yardımcı unsurlar; söylem, temsil ve çeşitli kodlardır. Reklamlarda metroseksüel, bakımlı erkek kurguları, hedef kitle olarak kendileri de artık birer tüketim nesnesi haline dönüşen diğer erkeklerle bir davet niteliğindedir. Esasında bu davet, aynı zamanda erilliğin de yeni bir boyut kazanmış halidir. Zira egemen erkeklik değerleri, popüler kültür öğeleri yoluyla yeniden tesis edilmekte ve dolaşıma sokulmaktadır. Yücebaş'ın (2016, s. 182) da vurguladığı üzere, söz konusu olan şey, sadece metaların dolaşımda olması değil, aynı zamanda göstergelerin, imajların ve sembollerin de alınıp satılır olmasıdır. Dolayısıyla metroseksüel erkek olarak tanımlanan bu yeni erkeklik formu, tüketime davet yöntemiyle hedef kitleye salt bir ürünü ulaştırmış olmuyor, aynı anda ürün ile birlikte çeşitli anlam örüntülerini ve inşa edilen yeni bir erkeklik kimliğini de aktarıyor. Parfüm, çikolata, şampuan vb. gibi moda ve bakım ürünleri, genellikle yarı çıplak, kaslı ve 'güçlü' erkek bedeni gibi erotik kodlar ile sunulmaktadır. Erkeğin ne tükettiği (ya da tüketmesi gerektiği) üzerinden kurulan bu metroseksüel erkeklik formu, 'ideal erkek' iddiasını da taşımaktadır.

Tüketim merkezli bu erkeklik formunda, metroseksüel erkeğin 'kadınların ruhundan anlayan ve kadınların ne istediğini bilen' erkek olarak sunulması da çoğunlukla ön plana çıkan vurgulardan biridir. Metroseksüel erkeğe dair sıkça karşımıza çıkan kodlar, yeri geldiğinde mutfığa da girebilen, sevecen, şefkatli ve fakat vücut geliştirme bakımından da zinde olan kaslı ve güçlü erkek gibi imgelerdir. Aslında söylem bakımından farklılaşmış gibi gözükken erkeklik formları, metroseksüel erkek örneğinde de görüldüğü üzere egemen erkeklik değerleri söz konusu olduğunda bazı noktalarda ortaklaşabilmektedir.

Kapitalist Etki ve Küresel Erkekliğin İnşası

Kapitalizmin, erkeklik öğretileri, rolleri ve erkek iktidarının aldığı yeni konumlar üzerindeki etkilerinden de bahsetmek gerekir. Zira kapitalist düzenin etkisiyle, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinde, rollerinde, hiyerarşik yapılanmalarda ve sosyal ilişkilerde erkekler arası statüye dayalı güç gösterilerinde birtakım yeni şekillenmeler meydana gelmektedir. Erkekliğin (yeniden) inşasında, çalışmak ve bir iş sahibi olmak kuşkusuz önemli bir yere sahiptir. Erkek(ler) için bir iş sahibi olmak, erkeklik ispatında aşılması gereken önemli eşiklerden biridir. Zira erkekler için işsizlik demek yalnızca özgüven zedelenmesi ve ekonomik özgürlük kaybı demek değil, aynı zamanda 'erkeklik kaybı' anlamına da gelebilmektedir. Ancak, bir iş sahibi olmak erkek için küresel ya da kapitalist erkek(lik) sınıfına yükselmeye yeterli bir ölçüt değildir. Yalnızca verilen 'erkek olma mücadelesinde' bir eşik geçilmiştir.

Erkeklik statüsünün ve erkek iktidarının yerini korumak veya sağlamlaştırmak ve sömürü ilişkilerini daha da kuvvetlendirmek için erkekler çoğu zaman piyasa mekanizmasından ya da kapitalist düzenin haksız rekabet ortamından faydalanır. Bu ifadelerden yola çıkarak, sermayenin, kamusal alanı eril bir alana çevirerek, kapitalist düzenin erkekleşmesi ve 'kapitalist erkek' ve/veya 'küre-

sel erkek'liğin inşası yolunda başat bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Kapitalist sermayede duygusallığa yer yoktur. Dolayısıyla, duygusallığı çağrıştıran durumların kadın kimliği ile eş tutulduğu ve örtüştü(rüldü)ğü gerekçesiyle, toplumsal ön kabullerin de etkisiyle kapitalist sermaye hâkimiyeti, akıl ve rasyonelitenin 'temsilcisine', yani erkeğe bırakmayı daha uygun görmektedir. Sermayenin 'erkekleşmesi' adımının ardından, kaçınılmaz olarak kamusal alanın eril, özel alanın ise dişil bir hale dönüşmesinin de temelleri atılmış olmaktadır. Endüstriyel kapitalizmin besle(n)diği ruh da böylece ortaya çıkmaktadır.

Kapitalizmin ruhu yalnızca eşitsizlikleri besleyip/büyütüp, eril kamu-dişil hane ayrımlarını tetiklemiyor, aynı zamanda erkekler arası sınıfsal çatışmaları ve dolayısıyla 'gerçek erkek' tartışmalarını da etkileyebiliyor. Erkeklik söylemleri ve erkek olma ölçütleri sınıflara göre değişebilmekte ve 'gerçek erkeklik' anlatısına ilişkin sınıflar arası çatışmaya dönüşebilmektedir. Cengiz ve diğerleri bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Erkeklik hallerini sınıfsal farklılıklara göre değerlendirecek olursak; erkeklik söyleminin ezilen alt sınıflara kaba (aynı zamanda kaba kuvvete de dayanan) bir erkeklik, "delikanlılık", "harbilik" anlatısı sunduğunu görürüz. Öyle ki, Bourdieu'nün de (1984) dikkat çektiği üzere, alt sınıflar kendilerini bu kaba kuvvet üzerinden üst sınıflardan (onları daha yumuşak, kadınsı, feminen, light, muhallebi çocuğu vb. bularak) ayırırlar. Üst sınıflarsa bu kaba kuvvet hikayesinin dışında, bambaşka bir anlatıyla erkeklik söylemine dahil edilirler. Bu söylemin temel uğrakları: iş, güç, başarı, kariyer, para, araba vs.'dir. Burada erkeklik söylemi, dolaysız kaba kuvvetle değil, dolaylı sembolik şiddetle ve kapitalizmin mantığıyla eklenir. Hayatın kendisi araçlar üzerinden anlaşılır. İyi para getiren saygın bir iş her şeydir. Onlar için erkek olmanın yegâne koşulu ekonomik anlamda güçlü olmaktır (Cengiz ve diğerleri, 2004, s. 56).

Kapitalist ya da küresel erkek sınıfına dahil olmanın, ön plana çıkan kriterlerinden biri olarak bir nevi dünyayı masa başından yönetebilecek üst düzey bir işe sahip olmaktır. Üst düzey bir işe girmenin genel koşulu ve ölçütü ise, iyi bir eğitim almış olmaktan geçiyor. Ancak bu herkes için pek de mümkün olmamaktadır. Erkeklerin bu konuda kadınlardan daha şanslı olmalarının yanı sıra, erkekler arası bir eşitsizlikten de söz edilebilir. Zira yoksul bir ailede doğmuş ve ekonomik bakımdan görece biraz daha geride kalmış bir çevrede yetişen (özellikle gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde) bir bireyin iyi bir eğitim alması çoğu zaman problemlidir. Dolayısıyla, küresel ölçekte gelirin adaletsiz dağılımı ve azınlık bir grubun 'pastadan' büyük payı alması da göz önünde tutulduğunda, erkeklerin çok az bir kısmı 'küresel erkek' sınıfına dâhil olma şansını elde etmektedir. Bahsi geçen kriterlerden ötürü erkeklerin birçoğu kapitalist veya küresel erkek konumuna yükselmek için büyük bir mücadeleye girişmemeyi ya da içerisinde bulunduğu mevcut koşulları öne sürerek 'çaresizliği' kabullenme yoluna gitmeyi daha çok tercih etmektedir. Buradan hareketle de tüketim kültürünün hâkim olduğu bu eril dünyada, arzuladıkları biçimde bir iş sahibi olamayan erkekler (Sancar, 2009, s. 39) seks, şiddet¹² ve

¹² Bu noktada şiddet konusuna da bir parantez açmakta fayda vardır. Zira kapitalist atmosfer içerisinde şekillenen düzen, aynı zamanda şiddeti de besleyen bir süreçtir. Bu

futboldan örölü farklı bir erkeklik pratiğini daha çok benimsemektedirler.

Aile reisi rolü, her sınıftan erkeğe avantaj sağlayabiliyorken, gündelik hayatta erkek olma mücadelesine ilişkin yaşanan onaylanma eksikliklerinin de üzerini örtebiliyordu. Ancak gelinen süreçte ('kapitalist erkek' de dâhil olmak üzere) erkekler, kadınların iş hayatına giderek artan katılımının da etkisiyle evi geçindiren geleneksel aile reisi konumunu da kaybetme sürecine girdi¹³. İş hayatına her geçen gün daha fazla dahil olan ve yüksek pozisyonlarla katılan kadınlar, nasıl ki pek çok kadının yaşamını ve kadın kimliğine ilişkin geleneksel söylemleri değiştirdiyse (Özbay & Baliç, 2004, s. 89) kuşku yok ki erkeklerin de gündelik pratikleri, temsiliyet sistemi içindeki konumları sabit kalmayacak biçimde değişime uğrayacaktır. Bu yönüyle düşünüldüğünde, kadınların iş hayatındaki pozisyonu ve değişen rolleri erkeklik tanımlamasının temel dayanak noktasını oluşturan unsurlardan biri olarak erkeklerin ekonomik bağımsızlığına 'tehdit' oluşturmaktadır. Kadının para kazanması, ekonomik özgürlüğünü elde etmesi ve yüksek ücretli 'saygın' işlerde giderek daha fazla yer alması, kapitalist egemen erkek düzeninin de temel harcını oluşturan, 'para güçtür' kabulünü erkeklere sorgulatmakta ve dahası küresel erkeği (varlığını sürdürbileceği) yeni arayışlara sevk etmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen, gelir adaletsizliği vurgusuyla paranın kapitalist erkek için hâlâ en önemli simgelerden biri olduğu parantezini de açmak gerekir. Zira cinsiyetler arası ekonomik ayrımcılık ve adaletsizlik tüm dünyada hâlâ göz ardı edilemeyecek kadar yüksek seviyelerdedir¹⁴.

Sonuç

Toplumsal yaşamda kadınların ezilme şekilleri ile erkeklerin eril iktidar konumları birbiriyle ilintili ve birbirini etkileyen iki olgudur. Söz konusu ilişkide, erkeklerin eril iktidar alanı genişledikçe, kadınların ezilmişlik durumu da buna paralel şekilde artmaktadır. Eril tahakkümün inşa süreci, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin de inşa sürecine dönüşmektedir. Dolayısıyla eril iktidarı, bu iktidarın işleyiş yöntemlerini anlamadan cinsiyet eşitsizliğinin kökenlerini

---

minvalde, şiddet olgusunun meydana geldiği koşulları, altyapısını ve nasıl yeniden üretildiğini anlamak önemlidir. Şiddet bir anlama sahiptir ve toplumsal ilişkilere, bu ilişkilerin temeline, hiyerarşik düzene, norm ve değerlere dair bize bir şeyler anlatmaktadır. Bulgu'nun (2015, s. 73) da belirttiği üzere, "şiddet, bir mesajdır ve ilettiği her mesaj yaşama daırdır. Eylemler, toplum belleğinde güncel ya da derinlere kök salan toplumsal sorunları gündeme taşıyarak onları görmeye ve sırasında çözüm arayışlarına da yöneltebilmektedir. Şiddeti bu nedenle, eylemin arkasındaki toplumsal anlamı doğrudan ileten bir mesaj olarak nitelendirebiliriz".

¹³ Gündelik hayatta aile reisi rolü vasıtasıyla iş yaşamında meydana gelebilen onaylanma eksiklikleri dengelenebiliyordu ancak Nachtwey'e göre, süreç içerisinde pek çok erkek, evi geçindiren özne olma tekelinin yanı sıra sembolik aile reisi rolünü de kaybetti (2017, s. 163).

¹⁴ Ayrıntılı istatistikî bilgiler için bkz.: (Connell, 2016, s. 29, 35).

anlamak güçleşir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, salt erkek aklın işleyiş şekillerini incelemek de eril düzenin oluşum sürecini anlamlandırma çabamızı bazı yönleriyle eksik bırakmaktadır. Erkek akıl ile birlikte egemen erkeklik değerlerine, pratiklerine ve buradan hareketle gündelik hayata yansıyan erkeklik modellerine odaklanmak konuya dair daha geniş bir fikri arka plan oluşturmayı mümkün kılmaktadır. Zira erkek akıl, toplumsal cinsiyet olgusunun zihinsel boyutlarını ve eril iktidar düzeninin inşa sürecini anlamakta yardımcı olurken, egemen erkeklik değerleri ve pratikleri ise toplumsal cinsiyet algısının bedensel davranışlara kazınması ve sosyal ilişkilerde görünür olması bakımından somut analizler sunmanın yolunu açmayı kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla erkek aklın yanı sıra erkeklik pratiklerini ve modellerini incelemekte de fayda vardır.

Gündüz Vassaf (2015, s. 25), erkek ve kadın davranış ve kimliklerinin yeniden tanımlandığı küresel bir süreç içerisinde olduğumuzu dile getirmektedir. Postmodern dönem, sınırları çizilmiş belli kalıpların birçoğunda sorgulamayı ve değişimi/dönüşümü beraberinde getirdiği gibi, erkeklığe dair de yeni tanımlar oluşturmakta, arkaik tabuları yıkmaya teşebbüs etmektedir. Fakat tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, katı geleneksel erkeklik tabularını da göz ardı etmemek gerekir. Zira erkek egemenliğini kırmak, patriyarkal/ataerkil zihniyeti zayıflatmak veya etkisizleştirmek oldukça zorlu bir süreçtir. Bu çerçevede, erkek egemen bir kültürün inşasında, toplumsal öğretiler ve kurulan eril iş birlikleri son derece işlevsel bir rol oynayabilmektedir. Eril düzen, iktidarını sağlamlaştırmayı ve oluşturduğu mevcut düzeni korumayı çoğu vakit küresel eril ittifaka ve egemen erkeklik değerlerine yaslanan çeşitli iş birliklerine borçlu olmaktadır. Bu bakımdan, bir inşa alanı olarak erkeklik nosyonu ve erkek dünyası pek çok yönden araştırılmaya muhtaç bir alan olarak önümüzde durmaktadır.

Özelde erkeklığe ve genelde toplumsal cinsiyet düzenine ilişkin geniş çaplı bir araştırmaya girildiğinde, kurumların (aile, okul, şirket, ordu vs.) toplumsal cinsiyet rolleri, cinsel iş bölümü ve erkek egemen düzenin işleyişi üzerindeki etkilerini de göz önünde tutmak oldukça faydalı olacaktır. Toplumsal cinsiyetin kurumsallaşmasına ilişkin bağlantılardan söz eden Connell, aileyi ve toplumsal cinsiyeti anlamak istiyorsak, ailenin içinin açılması gerektiğini ifade eder (2016, ss. 182-183). Bu ifadelerden de yola çıkarak, toplumsal cinsiyet düzeninin ve erkeklik olgusunun iyi anlaşılması için, kurumların da (içinin açılarak) iyi anlaşılması gerekmektedir. Ancak bu çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları hatırlandığında, bahsi geçen ana başlıklar başka bir çalışmanın derinlikli inceleme konusu olarak önerilebilir.

Toplumsal hayatta erkek kimliğine dair çeşitli kurgular ve erkeklik kodları birbiriyle ilişkili parçalardan oluşan, ancak her zaman örtüşmeyen bir yamalı bohça gibidir (Bozok, 2011, s. 61) ve farklı coğrafyalarda, farklı sınıflarda, farklı toplumsal ilişkiler neticesinde farklı dönemlerde, farklı eğitim ve sosyalizasyon süreçleri sonucunda farklı erkeklikler ortaya çıkar. Sonuç olarak, bu makalede de 'erkeklik nosyonu' ve yine bununla ilintili olarak çeşitli erkeklik

modelleri üzerinde durulurken toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik kimliğine ilişkin birtakım saptamalara yer verilmiş ve farklı erkeklikler kuramsal bir perspektiften incelenmiştir.

Dünyada ve Türkiye’de erkek kimliğinin tanımlanmasında bazı değişimlerden bahsetmek mümkündür. Bu değişimler, egemen erkeklik kodlarının ve değerlerinin kadınların yanı sıra (en azından bazı) erkekler tarafından da kabullenilmediğine dair güçlü bir iddiayı desteklemektedir. Aslında bazı erkekler “mış” gibi davranarak (Çakır, 2015, s. 61) toplumun kendilerinden beklediği erkeklik rollerini icra etmekte ve mevzubahis rolleri yerine getiriyormuş gibi davranmak, eril sistemin uygun gördüğü rollerin baskısıyla birleştiğinde, erkeklerin işi çok daha zorlaşmaktadır. Erkeklik nosyonu ve bu minvalde erkeklik öğretileri her akla geldiğinde, “kim ne derse desin, cinsiyetlerimiz ayak bağıımız bu cinsiyetçi toplumda” diyen Çetiner’in şu sorusunu hatırimızda tutmak faydalı olacaktır: “Kadın ezilmişliğine sözüm yok ama erkek de ucundan biraz zarar görmüyor mu? (2015, s. 198).” Bu noktadan hareketle, erkek kimliğinden dolayı toplumsal beklentilerden doğan baskıya dayanamayan ve cinsiyet rollerinden zarar gördüğünü fark eden erkek(ler), Connell’in özlemine¹⁵ günden güne daha fazla yakınlaşmaktadır.

Kaynakça

- Akaltun, A. (Der.). (2015). *Erkekler*. NotaBene Yayınları.
- Atay, T. (2004). “Erkeklik” en çok erkeği ezer!. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 101, 11-30.
- Berktaş, F. (1996). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın; Hristiyanlık’ta ve İslamiyet’te kadının statüsüne karşılaştırmalı bir yaklaşım*. Metis Yayınları.
- Boratav, H.B., Fişek, G.O., & Ziya, H.E. (2017). *Erkekliğin Türkiye halleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril tahakküm* (2. Baskı) (B. Yılmaz, Çev.). Bağlam Yayınları.
- Bozok, M. (2009). Feminizmin erkekler cephesindeki yankısı: Erkekler ve erkeklik üzerine eleştirel incelemeler. *Cogito*, 58, 269-284.
- (2011). *Soru ve cevaplarla erkeklikler*. Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi Derneği (SOGEP).
- (2013). *Constructing local masculinities: A case study from Trabzon, Turkey* (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

---

¹⁵“Kadın çoğunluğunun yanı sıra erkek çoğunluğunun da cinsiyetlerin mutlak eşitliğini kabul edeceği, çocuk bakımının ve diğer tüm işlerin paylaşımını kabul edeceği, cinsel davranış özgürlüğünü kabul edeceği, toplumsal cinsiyet biçimlerindeki çeşitliliğin açıkça bir sağduyu ve uygar yaşamın sıradan temeli olduğunu kabul edeceği günü özlemle bekliyorum” (Connell, 2016, ss. 14-15).

- (2015). Ataerkil ve cinsiyetçi erkeklikler, erkeklik ve erkekliklerin eleştirisi, profeminizm, ben ve kendim. A. Akaltun (Der.), *Erkekler içinde* (ss. 29-40). NotaBene Yayınları.
- Bulgu, N. (2015). Spor belleğine toplumsal muhafazakar diyebilir miyiz?. İ. Hacısofıtaoğlu, F. Akcan & N. Bulgu (Ed.), *Oyunun ötesinde spor sosyolojisi çalışmaları içinde* (ss. 71-95). Notabene Yayınları.
- Butler, J. (2007). *Taklit ve 'toplumsal cinsiyet'e karşı durma* (O. Akınhay, Çev.). Agora Kitaplığı.
- Cengiz, K., Tol, U. U., & Küçükkural Ö. (2004). Hegemonik erkekliğin peşinden. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 101, 50-71.
- Connell, R. W. (2001). Studying men and masculinity. *Resources for Feminist Research*, fall-winter 43 (14).
- (2016). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (2. Baskı) (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Çakır, B. & Karakaş, B. (2013). *Erkeklik ofsayta düşünce: Futbol, eşcinsellik ve Halil İbrahim Dinçdađ'ın hikayesi*. İletişim Yayınları.
- Çakır, C. (2015). *Hegemonik erkekliğin yeniden üretildiği bir alan olarak spor medyası: Spor haberlerinde erkeklik söylemleri üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetiner, M. (2015). İnziva. A. Akaltun (Der.), *Erkekler içinde*. NotaBene Yayınları.
- Chomsky N. & Foucault, M. (2012). *Foucault ve Chomsky tartışıyor, insan doğası: İktidara karşı adalet* (T. Birkan, Çev.). BGST Yayınları.
- Gramsci, A. (2014). *Hapishane defterleri* (7. Baskı) (A. Cemgil, Çev.). Belge Yayınları.
- Hammarén, N., & Johansson, T. (2014). Homosociality: in between power and intimacy. *SAGE Open*, 4(1). <https://doi.org/10.1177/2158244013518057>
- Harari, Y. N. (2016). *Hayvanlardan tanrılara sapiens* (26. Baskı) (E. Genç, Çev.). Kolektif Kitap.
- Harris, S. (2014). *İnancın sonu – inanç ve mantığın kafa kafaya çarpışması* (T. T. Bilgin, Çev.). Kuzey Yayınları.
- Kancı, T. (2008). Cumhuriyetin ilk yıllarından bugünlere ders kitaplarında kadınlık ve erkeklik kurguları. N. Mutluer (Der.), *Cinsiyet halleri içinde* (ss. 88-102). Varlık Yayınları.
- Keleş, Ş. (2015). Erkek eliyle spor, Sinan Güler ile röportaj. A. Akaltun (Der.), *Erkekler içinde*. NotaBene Yayınları.
- Kundakcı, S. F. (2007). *İktidar, ataerkillik ve erkeklik: Ankara örneğinde erkek akademisyenler üzerine bir çalışma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuruođlu, H. (2016). *Erkek kimliğinin değişemeyen halleri* (2. Baskı). Nobel Yaşam.

- Lloyd, G. (2015). *Erkek akıl* (2. Baskı) (M. Özcan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Nachtwey, O. (2017). Uygurlik dışına çıkma: Batı toplumlarındaki geriye yönelik eğilimler üzerine (M. Şahin, A. Biçen, A. N. Bingöl & O. Kılıç, Çev.). H. Geiselberger (Der.), *Büyük gerileme* içinde (ss. 155-167). Metis Yayınları.
- Onur, H., & Koyuncu, B. (2004). "Hegemonik" erkekliğin görünmeyen yüzü: Sosyallizasyon sürecinde erkeklik oluşumları ve krizleri üzerine düşünceler. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 101.
- Özbyay, C., & Baliç, İ. (2004). Erkekliğin ev halleri!. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 101, 89-103.
- Özekici, M. (2014). *Türkiye’de hegemonik erkeklik olgusu ve Serdar Akar filmleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sancar, S. (2009). "Erkeklik: İmkansız iktidar" *Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. Metis Yayınları.
- Tuksal, H. Ş. (2004). İslamcı erkekliğin inşası – geleneksel rollerin ihyası. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 101, 81-89.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (tarih yok). Erkek. *Türk Dil Kurumu*. 10 Mayıs 2018 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ERKEK adresinden erişilmiştir.
- Türk, H. B. (2008). Eril tahakkümü yeniden düşünmek: Erkeklik çalışmaları için bir imkân olarak Pierre Bourdieu. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 112, 119-146.
- Türker, Y. (2004). Erk ile erkek. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 101, 8-10.
- Vassaf, G. (2015). Düşüncelere ham madde: Erkeklik kartpostallarım. A. Akaltun (Der.), *Erkekler* içinde (ss. 16-28). NotaBene Yayınları.
- Williamson, J. (2001). *Reklamların dili: Reklamlarda anlam ve ideoloji* (A. Fethi, Çev.). Ütopya Yayınevi.
- Yarar, B. (2015). Modernleşmenin gerilimlerle dolu kimliği: Modern Türkiye tarihinde hem kadın hem sporcu olmak. İ. Hacısöftaoğlu, F. Akcan & N. Bulgu (Ed.), *Oyunun ötesinde spor sosyolojisi çalışmaları* içinde (ss. 187-211). NotaBene Yayınları.
- Yücebaş, S. (2016). Aile, devlet, millet bağının yeni görünüşleri: Biz yeniden hep büyük bir aileyiz hem de reklamlardayız. M. Yücebaş (Der.), *Yerli ve milli gündelik hayat* içinde (ss. 169-194). İletişim Yayınları.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.
Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Ethics committee approval: There is no need for ethics committee approval.
Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.
Financial support: No funding was received for this study.